

Кукурудзяна диверсія, або Насіння в мішку

Олена Артемова
Артем Житков
Софія Багірова

Нерідко у товарно-грошових відносинах трапляється так, що в махінаціях однієї сторони винною «копинається» сторона постраждала. Мовляв, самі ж бо недогледіли: не прочитали уважно умови договору, не взяли чек у магазині, купували товар, наче kota у мішку. Та, коли йдеться про незначні суми, змиритися з такою несправедливістю неважко. А от коли рахунок пішов на десятки тисяч гривень, а державні організації, що мали б втрутитися й виступити на захист, неначе змовилися проти й без того засмученої жертви недобросовісного бізнесу, терпець потерпілим зазвичай уривається і вони починають бити в усі можливі дзвони...

У схожу халепу потрапив і Олексій Черненко, голова правління СЗАТ «Іскра» с.Басівки Сумського р-ну Сумської області. Рік тому, у квітні, він уклав договір купівлі-продажу насіння кукурудзи з ВАТ «Сумисортнасінеовоч». Придбали два сорти: ВАР 330 МВ та Одеську 360 МВ на загальну суму 92 тис. гривень. Одразу зазначимо, що сумський продавець, своєю чергою, купував насіння у одеського ТОВ «Агроінвест». 12 тонн цього зерна (а це на 87 тис. грн) «Іскра» посіяла на 275 гектарах. Та проростки почали гинути, або, кажучи науковою мовою, насіння не давало дружніх та здорових сходів. Керівник занепокоївся, тим більше, що схоже лихо спостерігалось й в інших господарствах, які придбали зерно за тією ж адресою. За порадою агронома він вирішив перевірити якість насіння на ураження грибами. Тим більше, що ані погодні умови, ані технологічні процеси спричинити гибель паростків не мали. Це, до речі, підтвердилось й відповідними документами. Так, 13 червня 2008 року було складено Акт № 6 відібраних середніх (репрезентативних) проб насіння для визначення посівних якостей за участю усіх належних сторін: в.о. начальника Сумської райдержнасінінспекції, головного агронома «Іскри», директора «Сумисортнасінеовоч» та технолога «Агроінвесту». Відібрана партія насіння була відповідно затарена і опломбована та, згідно з вказаним актом відбору, направлена до Інституту захисту рослин м.Києва.

Однак представники «Сумисортнасінеовоча» та «Агроінвесту» виявили бажання також взяти зразки насіння і провести аналізи в інших інститутах. Вони також понабирали зразків у мішечки, з усіма супроводжуючими документами. Їм ніхто не заперечував. Бо справжні фахівці знають, що висновки лічених інститутів мають юридичну силу і лише в разі повного дотримання процедури відбору!

Забігаючи трохи наперед додамо, що 8 липня 2008 року з повним дотриманням процедури при обстеженні посівів кукурудзи було складено акт спеціальною комісією, у якому зафіксовано, що «посіви кукурудзи зріжені, відстають в рості та невіривнені». Крім того, 23 вересня управління АПР Сумської РДА у своєму листі №322 констатувало, що «при вирощуванні кукурудзи на силос господарством було дотримано всі агротехнічні вимоги», при цьому «польова схожість склала 40%, при повторному обстеженні, у фазу молочної стиглості зерна, відмічено враження рослин пухирчатою сажкою, цією хворобою було вражено більше 30% рослин».

Скільки установ – стільки й думок?

Та під час лабораторних досліджень зазначеного насіння стався казус.

Три державні науково-дослідні установи, підпорядковані Українській академії аграрних наук, після фітопатологічного аналізу зерна та аналізу зразка насіння на якість протруєння дійшли трьох різних висновків. Причому одна з них (Селекційно-генетичний інститут – Національний центр насіннєзнавства та сортівивчення УААН м.Одеси) згодом «передумала» й взяла назад свої слова стосовно того, що інфікованість насіння відсутня та ураження його грибами не позначилося на зниженні енергії пророщення та схожості. Сталося це вже після того, як справу почав розглядати суд, який і «розгубився» перед трьома різними умовиводами науковців-рослинників. Та, на щастя, одеський Селекційно-генетичний інститут дещо полегшив справу правосуддю й, не визнавши свій висновок гідним згадування у судовій справі, скромно попросив його не враховувати...

Хтозна, чому підлеглі УААН науковці так «творчо» підійшли до проведення цих лабораторних дослідів... Ще один зразок насіння потрапив на експертизу до Дніпропетровського Інституту зернового господарства УААН. Тут резюмували, що зерно кукурудзи має ураження пліснявинням (грибами роду *Fusarium*) та кореневими гнилями лише на 0,5%, такий ступінь не може бути причиною суттєвого зниження польової схожості насіння. І навели чотири причини зниження польової схожості насіння в умовах 2008 р., серед яких – і занадто ранній строк посіву, і токсикація

грунту, і пошкодження насіння ґрунтовими шкідниками, і тривалий період прохолодної погоди після посіву.

І лише Інститут захисту рослин УААН 28 червня у своєму висновку встановив значне ураження грибами збудниками пліснявіння насіння: із родів *Rizopus* spp., *Mucor* spp. та *Trichothecium roseum*; і дав однозначну відповідь: патогени інтенсивно розвивалися на зерні, пригнічуючи іншу мікрофлору; таке ураження може призводити до пліснявіння насіння та побуріння проростків (що й відбулося).

За роз'ясненням ми офіційно звернулися до УААН. Треба віддати належне керівництву цієї шанованої установи за оперативність і неупередженість. Академія у листі №17-6-2/168 від 8 квітня 2009 року за підписом віце-президента УААН Миколи Безуглого відповіла, що «Інститут зернового господарства та Селекційно-генетичний інститут не є профільними установами з питань захисту рослин, і в них недостатньо обладнання для виділення, визначення та ідентифікації фітопатогенів». Головною ж установою з питань захисту рослин є київський Інститут захисту рослин УААН, і саме його висновок можна вважати основним. Установи УААН не є арбітрами при розгляді судових справ, висновки результатів аналізу мають консультативний характер. Щоб в подальшому уникнути таких помилок, подавати запити на проведення аналізів слід безпосередньо до Академії – вона визначить наукові установи, що зможуть надати кваліфіковані висновки.

Сертифікатна епопея

Напрошується запитання: а як так сталося, що господарство придбало уражене грибами насіння, адже перед постачанням, чи то навіть перед укладенням договору купівлі-продажу, продавець мав надати документи, що засвідчують якість товару?

Річ у тім, що сертифікатів, які засвідчували б сортові та посівні якості насіння кукурудзи, продавець на момент підписання договору не надав, що, до речі, є грубим порушенням п.5 ст.21 Закону України «Про насіння та садивний матеріал». На неодноразові вимоги «Іскри» надати документи, які засвідчували б якість насіння, продавець надав лише копію карантинного сертифікату на насіння кукурудзи ВАР 330 №75-16-54/КС 096415 від 25 березня 2008 року, термін дії якого вже збігав (закінчувався 6 квітня 2008 року). Та й то копія цього сертифікату була надана після поставки товару.

Зазначені карантинні сертифікати слугували єдиним офіційним підтвердженням якості насіннєвого матеріалу продавця. Пізніше з'ясувалося, що карантинні сертифікати, передані при укладенні договору купівлі-продажу СЗАТ «Іскра», є фальсифікованими.

СЗАТ «Іскра» звернулося до прокуратури Сумської області з заявою про порушення кримінальної справи на підставі невідповідності (підробка, фальсифікація тощо) карантинних сертифікатів за № 75-16-54/КС 096412 та № 75-16-54/КС 096415 їх оригіналу. Так, обидва сертифікати було виписано на насіння сояшника, однак позивачеві були надані карантинні сертифікати з такими ж номерами нібито на насіння кукурудзи.

Після проведення перевірки прокуратура відмовила в порушенні кримінальної справи. Під час дослідчої перевірки прокуратура так і не з'ясувала питання про те, хто причетний до підробки (фальсифікації) названих документів державної установи і про відповідальність цих осіб.

Цікаво, що й господарський суд Сумської області, розглянувши позов «Іскри» до «Сумисортнасінеовоч», не лише відмовив у задоволенні позову, а й не звернув увагу на той факт, що карантинні сертифікати не збігаються (хоча вони були пред'явлені під час судового розгляду)...

Більше того, не врахував він і факту грубого порушення продавцем Фітосанітарних правил ввезення з-за кордону, перевезення в межах країни, транзиту, експорту, порядку переробки та реалізації підкарантинних матеріалів», затверджених Наказом Міністерства аграрної політики №414 від 23 серпня 2005 року, звертає увагу захисник позивача. А відповідно до п.5.1. ст.5 Правил «Перевезення підкарантинних матеріалів у межах України здійснюється у супроводі карантинного сертифіката, що видається органами Державної служби з карантину рослин України, який засвідчує карантинний стан рослин і рослинних продуктів, визначає маршрут, умови перевезення і використання їх, тари та упаковки цих матеріалів». Відповідно до п.6.9. ст.6 Правил «Особа або власник підкарантинних матеріалів, що призначені для реалізації, зобов'язані надати їх для фітосанітарного контролю державному інспектору з карантину рослин для проведення фітосанітарної експертизи».

Також відповідно до абзацу 2 п.6.15 ст.6 Правил «забороняється реалізовувати та переробляти підкарантинні матеріали, що не пройшли фітосанітарного контролю». «Отже, перед реалізацією ВАР «Сумисортнасінеовоч» зобов'язане було пройти фітосанітарний контроль та отримати дозвіл на реалізацію, чого не було зроблено. І цей факт підтверджує прокуратура Сумської області», – резюмував юрист.

У МінАП – своє розслідування

Втрутитися у справу ми попросили Міністерство аграрної політики України. Відповідь не забарилася: «Державною інспекцією з карантину рослин по Одеській області на даний час проводиться службове розслідування щодо процедури оформлення згадуваних карантинних сертифікатів, виданих за підписом державного інспектора з карантину рослин», повідомлялося в листі заступника міністра Сергія Мельника за №37-75-15/6363 від 16.04.09 р.

Крім того, редакції роз'яснили стосовно торгівлі насінням та садивним матеріалом: відповідно до ст.34 Закону України «Про насіння і садивний матеріал» оптова торгівля насінням на внутрішньому ринку України здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності виключно за наявності у них ліцензії, яка видається органом, уповноваженим КМУ. Стаття 35 цього ж Закону передбачає, що особи, винні в порушенні законодавства в галузі насінництва та розсадництва, несуть відповідальність згідно з законами України. Накладення стягнення не звільняє винних осіб від відшкодування збитків у випадках і порядку, передбачених законодавством України».

А от стосовно більш посиленого захисту бланків карантинних сертифікатів, то, як повідомив заступник міністра, на сьогодні в зацікавлених центральних органах виконавчої влади знаходиться на погодженні проект наказу Мінагрополітики «Про затвердження фітосанітарних правил», в додатку 16 яких буде подано новий зразок карантинного сертифікату з більш досконалими ступенями захисту.

Вирок підлягає оскарженню...

Як уже йшлося, господарський суд Сумської області прийняв рішення відмовити в задоволенні позову. Позивач сам винен, вирішив служитель Феміди: адже прийняв товар без відповідного документа про якість насіння, оскільки дія наданого покупцеві сертифікату на час одержання товару втратила чинність. «Крім того, позивачем не надано доказів того, що насіння не було уражене хворобами під час його зберігання у самого позивача», – додав у своєму рішенні суддя. Та й «обґрунтувань, в чому саме полягає порушення договірних зобов'язань з боку відповідача» позивач, виявляється, не надав. Як не надав і належних доказів, що «саме дане порушення є причиною понесення позивачем збитків». Як не доведено і причинного зв'язку між діями відповідача та завданими збитками...

Що ж, не нам, журналістам, коментувати чи судити про рішення суддів (даруйте, за тавтологію), тим більше, що керуються вони неосязними для нас обширом законодавства та внутрішнім переконанням. Тож ми поцікавилися думкою голови Комітету Верховної Ради з питань правосуддя Сергія Ківалова. І в листі №04-30/19-835 від 14 квітня 2009 року він, зокрема, роз'яснив: «Що стосується питання в частині відмови в порушенні кримінальної справи, то Комітет вважає, що рішення про відмову в порушенні кримінальної справи обов'язково необхідно оскаржити в порядку, визначеному Кримінально-процесуальним кодексом України».

Доповнюйте договір додатковими застережними заходами

Олександр МІНІН,
старший партнер
юридичної фірми «КМ Партнери»:

– САМА СПРАВА викликає двояку оцінку. Почнімо з питань щодо рішення суду першої інстанції.

Так, у рішенні від 16 лютого, зокрема, йдеться:

«Відповідно до п. 1 ст. 614 Цивільного кодексу України особа, яка порушила зобов'язання, несе відповідальність за наявності її вини (умислу або необережності), якщо інше не встановлено договором або законом. Отже, за відсутності вини особа відповідальності не несе. Обов'язок доказування розміру збитків, завданих порушенням зобов'язання, покладається на кредитора відповідно до ч. 2 ст. 623 Цивільного кодексу України».

Суд у побудові логічного ланцюжка тут злукавив і, процитувавши абзац перший п.1 ст.614, не застосував положення абзацу другого п.1 ст.614, яке встановлює, що «Особа є невинуватою, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання зобов'язання».

Тобто, щоб бути звільненим від відповідальності, постачальник (відповідач) повинен був довести, що він вжив усіх необхідних заходів для належного виконання зобов'язання. Якщо це не доведено

відповідачем, його вина презюмується за законом (абзац другий п.1 ст.614 ЦК України).

Судом це затушовано шляхом спроби «переведення стрілок» на інше питання, що тягар доведення розміру збитків, завданих порушенням зобов'язання, покладено на кредитора (тобто покупця в нашому випадку). Це вже стосовно наступного кроку, коли порушення зобов'язання встановлено і прийнято, що є вина постачальника (тобто постачальник не довів, що він вжив усіх необхідних заходів для належного виконання зобов'язання), тоді мова йде про визначення конкретного розміру збитків, які повинна відшкодувати винна сторона, і ось цей розмір завданих збитків уже має доводити кредитор (покупець).

Належне виконання зобов'язань має на увазі його виконання згідно з вимогами закону. За п.5 ст.21 Закону «Про насіння та садівний матеріал» усі партії насіння, призначені для реалізації, повинні мати сертифікати, що засвідчують їх сортові та посівні якості. З рішення суду вбачається, що наявності такого сертифікату на момент реалізації у продавця не доведено. Таким чином, відповідач не довів, що він вжив усіх необхідних (в т.ч. за законом) заходів для належного виконання зобов'язання з поставки насіння, а отже, відповідача слід вважати винним виходя-

чи із положень абзацу другого п. 1 ст. 614 ЦК України.

Те, що судом не зроблено такий висновок, тим більше дивно, що, виходячи із змісту апеляційної скарги, це питання порушувалося і суд звертався для отримання даних про наявність сертифікату, і на виконання ухвали суду Держінспекція

продажу і повернути товар (ч. 2 ст. 666). Тоді не виникало б і подальших непорозумінь.

На майбутнє хотілося б рекомендувати покупцям насіння дивитися на договір і вимоги законодавства не просто як папірець, про який варто згадувати лише коли щось трапилося.

Рекомендуємо включати в договір положення про арбітражні зразки насіння, які можна відбирати під час його передачі представниками обох сторін і зберігати такі зразки опломбованими спільно сторонами

з карантину рослин у Одеській області надала карантинні сертифікати під заявленими відповідачем номерами, але іншого змісту і виписані не на кукурудзу, а на соняшник.

Тож у частині наявності вини поставальника рішення суду першої інстанції я вважав би таким, що має бути переглянутим, однак це моє особисте судження, до того ж на базі лише наданої редакцією інформації.

А тепер щодо другої сторони (покупця). Викликає подив: чому прийняли насіння без сертифікату. Якщо навіть його не було надано у момент передачі насіння, то можна було б на підставі ст.666 Цивільного кодексу вимагати його надання і встановити розумний строк для представлення. У разі якщо його не було б надано, то відмовитися від договору купівлі-

Окремо можна рекомендувати також внесення до договорів додаткових застережних заходів, які можуть стати у пригоді для запобігання подібним спорам.

Так, наприклад, а що якби сертифікат таки був, але з насінням щось сталося у продавця безпосередньо перед поставкою (наприклад, через недотримання умов зберігання або транспортування насіння було уражено хворобами)? Щоб запобігти цьому, можна рекомендувати включати в договір положення про арбітражні зразки насіння, які можна відбирати при його передачі разом представниками обох сторін і зберігати такі зразки опломбованими (запечатаними) спільно сторонами, щоб у разі суперечок щодо стану насіння безпосередньо на момент поставки питання могло бути вирішене шляхом випробувань таких арбітражних зразків.